

Odpoczynek dany przez Pana w świetle 1Krl 8,56-61

Streszczenie: Tekst 1Krl 8,56-61 prezentuje słowa króla Salomona kończące jego modlitwę z okazji poświęcenia świątyni jerozolimskiej. W pierwszym zdaniu Salomon błogosławi Boga JHWH za dar odpoczynku. W tekstach Starego Testamentu pojęcie odpoczynku nie jest jednoznaczne. Prezentowane studium próbuje dać odpowiedź na pytanie o naturę odpoczynku wzmiankowanego w 1Krl 8,56. Omówiona została kwestia treściowo-literackiej struktury i diachronii passusu 1Krl 8,56-61. Z analizy egzegetycznej, uwzględniającej konkluzje w tym zakresie, można wyprowadzić wnioski, iż w tekście 1Krl 8,56-61 mamy świadectwo rozwoju biblijnej koncepcji odpoczynku danego przez Boga. Deuteronomistyczno-wygnaniowe spojrzenie na wcześniejsze ujęcie odpoczynku (w. 56) zostało zreinterpretowane w kontekście sytuacji powygnaniowej (w. 57-61). W nowej koncepcji fundament odpoczynku został przeniesiony z wierności Boga na zaufanie Mu i posłuszeństwo Jego prawu.

Słowa kluczowe: Odpoczynek, Stary Testament, Księgi Królewskie, Salomon

Rest Given by the Lord in the Light of 1Kings 8:56-61

Abstract: The text of 1Kings 8:56-61 presents the words of King Solomon, concluding his prayer on the occasion of the dedication of the Jerusalem temple. In the first sentence, Solomon blesses YHWH for the gift of rest. In the Old Testament texts, the concept of rest is not unambiguous. The presented study attempts to answer the question about the nature of the rest mentioned in 1Kings 8:56. The issue of the content-literary structure and diachrony of the passage 1Kings 8:56-61 is discussed. Exegetical analysis, taking into account the conclusions in this regard, allows us to conclude that in the text of 1Kings 8:56-61 we have a testimony to the development of the biblical concept of rest given by God. The deuteronomistic-exilic view of the earlier concept of rest (v. 56) is reinterpreted in the context of the post-exilic situation (v. 57-61). In the new concept, the foundation of rest has been shifted from God's faithfulness to trust in Him and obedience to His law.

Keywords: Rest, Old Testament, Books of Kings, Solomon

Wprowadzenie

W biblijnym tekście Pierwszej Księgi Królewskiej, w 8 rozdziale, znajduje się opis ceremonii poświęcenia zbudowanej przez Salomona jerozolimskiej świątyni. Elementem centralnym w tym opisie są modlitewne słowa izraelskiego króla. Najpierw zwrócił się on do Boga z siedmioma prośbami (w. 31-51). Potem błogosławił lud i wysławiał Boga JHWH jako tego, który „dał odpoczynek swojemu ludowi, Izraelowi” (w. 56), następnie wypowiedział jeszcze trzy pobożne życzenia (w. 57-61): aby JHWH był z Izraelem (w. 57-58), aby słowa króla były bliskie JHWH (w. 59-60) i aby serce Izraelitów było całe z Bogiem (w. 61). Te życzenia prezentują się jako objaśniające rozwinięcie słów Salomona o Bożym darze odpoczynku.

O jaki jednak odpoczynek, dany przez Boga, chodzi w Salomonowych słowach błogosławieństwa w 1Krl 8,56? Czy o odpoczynek po 20 latach ciężkiej pracy przy budowie świątyni i jej wyposażaniu (1Krl 6,38; 7,1)? Czy może o odpoczynek od wrogów łączony z zamieszkaniem w ojczyźnie, o którym jest mowa w niektórych - kanonicznie wcześniejszych - tekstach Starego Testamentu? A może wreszcie o odpoczynek duchowy - w szerszym tego słowa znaczeniu? Próba odpowiedzi na te pytania jest zasadniczym celem niniejszego studium.

1. Odpoczynek w Starym Testamencie: podstawowa terminologia i jej odniesienia

W wypowiedzi, którą 1Krl 8,56 przypisuje Salomonowi, polskie słowo „odpoczynek” jest odpowiednikiem hebrajskiego מנוחה (od נוה). W Biblii Hebrajskiej ten termin występuje w różnych kontekstach i oznacza odpoczynek, spoczynek, miejsce odpoczynku i spokoju lub spokój. Może implikować i komunikować zarówno brak aktywności przestrzennej, jak i stan bezpieczeństwa. Jako jego synonimy występują: שבת - konotujący brak aktywności, שקט - brak zakłóceń zewnętrznych, שלם - dobrostan, דמי - spokój, cisza, czy רגע - odpoczywać. Tekst biblijny mówi na przykład, że kobieta znajduje מנוחה w domu swojego męża (Rt 1,9), a arka Noego spoczęła (תנוח, qal 3sg f apoc) na górach Ararat (Rdz 8,4) (Coppes 1980, 562; Preuß 1985, 304).

Zwłaszcza starsze teksty i te, które uznaje się za deuteronomistyczne, łączą odpoczynek (מנוחה) z mieszkaniem w kraju (הארץ) wskazanym lub wybranym i obiecany przez Boga (np. Rdz 49,15; Pwt 12:9). Taki odpoczynek obejmował wolność od wrogów i poczucie bezpieczeństwa (Pwt 12,10; 25,19). Izraelici doświadczyli go po osiedleniu się w Ziemi Obiecanej (Joz 23,1). Tak jak kraj, tak i ten odpoczynek był dla Izraela darem Boga. Jego doświadczenie było możliwe wraz ze świadomością obecności Boga oraz z nacechowaną ufnością relacją z Nim. W Kadesz Barnea, na trasie z Egiptu do Ziemi Obiecanej, już blisko

jej granicy, Izraelici, usłyszawszy opinie zwiadowców, zbuntowali się przeciw Mojżeszowi i Bogu JHWH. Zwątpili w Jego obecność i skuteczne prowadzenie (Lb 14,1-9). W konsekwencji Bóg nie pozwolił im wejść do obiecanego kraju (z wyjątkiem Jozuego i Kaleba z rodzinami). Pomarli na pustyni. To zdarzenie przywołał psalmista, przytaczając słowa Boga: „Przysięgłem, nie wejdą do mego odpoczynku (אל מנוחתִי)” (Ps 95,11). Ten odpoczynek w Ziemi Obiecanej, nacechowany dobrostanem, określanym jako שלום, oraz czystą, nienaruszoną relacją z Bogiem, został jednak utracony wraz z wygnaniem do Babilonii (587 r. przed Chr.). Prorok Micheasz stwierdził, że kraj przestał być miejscem odpoczynku (לֹא זֹאת הַמְנוּחָה), ponieważ został splugawiony niegodziwością i bałwochwalstwem (Mi 2,10). Wygnanie babilońskie, jako konsekwencja nieczystości spowodowanej grzechami przeciwko przymierzcu, miało zatem nauczyć Izraelitów, że posiadanie splugawionej ziemi nie daje odpoczynku (McComiskey i Longman III 2008, 514; Zapff 2020, 80.90-91). Odpoczynku można natomiast doświadczyć poprzez złożenie ufności w Boga. Ta myśl znalazła swój wyraz na przykład w - uznawanej za powygnaniową (po 539 r. przed Chr.) - wypowiedzi z Księgi Proroka Izajasza, łączącej odpoczynek z nawróceniem do Boga i zaufaniem Mu (Iz 30,15).¹ Przez wygnanie Izrael nauczył się, że odpoczynek nie musi się łączyć z ziemią (krajem). Posiadanie ziemi nie jest warunkiem odpoczynku. Odpoczynek jest natomiast darem (zbawczym) Boga dla ufających Mu. Problemem w dziejach ludu Bożego było jednak ciągle powtarzanie się niedowierzania Bogu i nieposłuszeństwa wobec Niego, sytuacji braku zaufania Mu. Niejednokrotnie powtarzała się historia z Kadesz Barnea. Według autora Listu do Hebrajczyków rozwiązanie przyniósł Chrystus. W Nim i przez Niego stało się możliwe doświadczenie odpoczynku obiecanego przez Boga w Starym Testamencie (Hbr 3,7-4,16) (Coppes 1980, 562; Preuß 1985, 304-306; Oswalt 1997, 1129-1133).

2. 1Krl 8,54-61: struktura treściowa i diachronia

Do passusu 1Krl 8,56-61, ze słowami Salomona o odpoczynku danym przez Boga, wprowadza informacja narratora o fakcie błogosławienia izraelskiego zgromadzenia przez króla - po zakończeniu głównej modlitwy i w postawie stojącej (w. 54-55). Po tej krótkiej nocie zacytowana jest wypowiedź Salomona (w. 56-61). Zaczyna się ona od błogosławienia JHWH za dar odpoczynku z dodaniem, iż jest to zgodne z tym, co JHWH obiecał, dosłownie - ze wszystkimi Jego słowami (כל דברו) (w. 56). Następnie mamy trzy wypowiedziane przez Salomona życzenia. W tekście hebrajskim każde życzenie zaczyna się od czasownika היה („być”) w odpowiedniej formie: w dwóch pierwszych przypadkach jest to jussiv („niech będzie” [w. 57], „niech będą” [w. 59]), a w trzecim mamy היה z *waw* consecutivum („i niech będzie” [w. 61]). Każde z trzech życzeń jest wsparte i uzasadnione przez podanie celu jego spełnienia. W tekście hebrajskim jest za każdym razem celowe ל (+ infinitivus constructus).

¹ Na temat diachronicznego przyporządkowania wypowiedzi zob. np. Kilian 1994, 174.

Pierwszym życzeniem Salomona jest to, aby JHWH był ze swoim ludem - by go nie opuszczali i nie odrzucał (w. 57), dla nakłonienia do siebie serca ludu (w. 58a). Ten cel jest jeszcze rozwinięty przez dwa podcele, mianowicie: [1] aby lud chodził drogami JHWH (w. 58ba¹) i [2] aby strzegł Jego przykazań, ustaleń i rozporządzeń (w. 58ba²). Drugim życzeniem jest to, aby modlitewne słowa Salomona były bliskie JHWH (w. 59a). Przy tym życzeniu są podane dwa cele. Pierwszy, aby JHWH „czynił sprawę” (עֲשׂוֹת מִשְׁפֵּט; BT: „wymierzał sprawiedliwość”) Salomona i ludu (w. 59b), a drugi, aby wszystkie ludy poznały, że JHWH jest jedynym Bogiem (w. 60). Na końcu Salomon wypowiada życzenie, aby serce ludu było „całe” (שָׁלֵם; BT: „szczerze”) z Bogiem (w. 61a), po to, aby lud chodził według ustaleń JHWH i strzegł Jego przykazań (w. 61b).

Strukturę treściową analizowanych słów Salomona w 1Krl 8,56-61 można przedstawić następująco:

- I. Błogosławienie JHWH za dar odpoczynku (w. 56)
- II. Życzenia (w. 57-61)
  1. JHWH jest ze swoim ludem (w. 57)
    - Cel
      - ▶ Nakłonić serce ludu do JHWH (w. 58a)
        - Chodzić drogami JHWH (w. 58ba¹)
        - Strzec Jego przykazań, ustaleń i rozporządzeń (w. 58ba²)
  2. Słowa Salomona są bliskie JHWH (w. 59a)
    - Cel
      - ▶ JHWH będzie czynił sprawę Salomona i ludu (w. 59b)
      - ▶ Wszystkie ludy poznają, że JHWH jest jedynym Bogiem (w. 60)
  3. Serce ludu jest całe z JHWH (w. 61a)
    - Cel
      - ▶ Chodzić według ustaleń JHWH (w. 61ba¹)
      - ▶ Strzec Jego przykazań (w. 61ba²).

Kwestia powstania analizowanego tekstu jest przedmiotem dyskusji wśród egzegetów. Na ogół akceptowana jest teza o jego stopniowym formowaniu się. Tekst wykazuje bowiem ślady etapowego rozwoju, redakcji i rozpisywania (*Fortschreibungen*). Słowa błogosławieństwa w w. 56 można przypisać deuteronomiście okresu wygnania babilońskiego. Z kolei fragment prezentujący trzy życzenia słusnie uznaje się za podeuteronomistyczne (post-dtr) uzupełnienie z czasów powygnaniowych (Talstra, 1993: 247-248; Knauf, 2016: 272; Szamocki, 2020: 114-115).

3. Fundamenty i cechy odpoczynku według 1Krl 8,57-61

Słowa Salomona, w których błogosławi, w znaczeniu - wysławia, Boga za dar odpoczynku (w. 56), są jego publicznym wyznaniem wiary, że to Bóg JHWH, kierujący losami swojego narodu, sprawił, iż mieszka on w pokoju i bezpieczeństwie na obiecanej

mu ziemi (1Krl 5,4; por. 2Sm 7,1.11). To Salomonowe wysławianie JHWH jawi się jednak przede wszystkim jako wyraz wdzięczności za to, że wraz ze zbudowaniem świątyni spełniły się wszystkie obietnice złożone Mojżeszowi. Bóg dał odpoczynek swojemu ludowi (Pwt 12,9; 25,19; cf. Joz 21,43-45; 23,1) i tym samym doprowadził do celu swój historyczny projekt (Nelson 1987, 55; Fritz 1996, 96-97; Werlitz 2002, 98; De Vries 2003, 126; Avioz 2005, 23; Nobile 2010, 119).

W przypisanej Salomonowi wypowiedzi w w. 56 odpoczynek dany przez JHWH jest rozumiany z jednej strony jako doświadczenie pokoju, bezpieczeństwa i urodzaju Ziemi Obiecanej, z drugiej strony jako stan wyrażający się w przekonaniu, iż Bóg jest wierny swoim obietnicom (Patterson i Austel 2009, 710). Wygnaniowy deuteronomista dokonał prawdopodobnie aktualizacji starszej wypowiedzi o danym przez Boga odpoczynku łączonym z posiadaniem ziemi, przenosząc akcent na przeświadczenie o wierności Boga, stanowiące fundament tego odpoczynku. Ta wygnaniowa relektura odpowiadałaby sytuacji historycznej, w której szukano odpowiedzi na pytanie o przyczyny narodowej katastrofy. Z wypowiedzi wersetu 56 można wyczytać, że tą przyczyną na pewno nie był Bóg JHWH. On bowiem jest wierny. Trzeba natomiast spojrzeć na siebie, ewentualnie na swoich przodków.

Następujące po słowach wysławiania Boga trzy życzenia Salomona prezentują się razem jako rozwinięte objaśnienie charakteru i natury odpoczynku otrzymanego od Pana, a zarazem jako wyraz przypisanej Salomonowi troski o to, aby ten odpoczynek nie został utracony. W powygnaniowej sytuacji społeczności ludu Bożego, gdy trzeba było uporać się z wieloma problemami związanymi z reorganizacją życia narodo-religijnego, zwłaszcza z określeniem tożsamości ludu Bożego w tym również stosunku Judejczyków do obcych, Salomonowe życzenia jawią się jako uzasadnione, mądre i pouczające.

Najpierw wyrażone jest pragnienie, aby Bóg JHWH był ze swoim ludem (יהי יהוה אלהינו עמנו), aby go nie opuszczał i nie odrzucał (w. 57). Takie życzenie Żyda w perskiej prowincji Jehud miało swoją rację. Zburzenie świątyni i Jerozolimy przez Babilończyków oraz wygnanie z ojczyzny były interpretowane jako konsekwencja opuszczenia przez Boga. Potwierdzają to słowa proroka Ezechiela o chwale Pańskiej, która opuściła świątynię i Jerozolimę, ziemię splugawioną niewiernością i bałwochwalstwem (Ez 10,18-12,20). Lud Boży utracił wtedy swój odpoczynek. Stąd aktualność pierwszego życzenia a także celu jego spełnienia: Aby JHWH skłonił ku sobie serce ludu, aby lud chodził Jego drogami i strzegł Jego przykazań, ustaleń i rozporządzeń (w. 58). Z tego życzenia przebijają już głębsze rozumienie „odpoczynku danego przez Pana”. Jego podstawą nie jest już tylko wolność od wrogów i posiadanie ziemi, ale serce skłonione ku Bogu - na Niego otwarte i Jemu posłuszne.

Drugim życzeniem króla jest to, aby jego słowa były zawsze bliskie Bogu JHWH (קרבים אל יהוה) (w. 59-60). Jest to nic innego jak prośba o stały dostęp do JHWH z modlitewnymi intencjami, wpływającymi z potrzeb każdego dnia. Celem jest to, aby JHWH interweniował i załatwiał sprawy (לעשות משפט - BT: „wymierzał sprawiedliwość”) swojego ludu. Złożenie swoich spraw w Boże ręce dawało z pewnością wytchnienie

i odpoczynek. Drugi cel drugiego życzenia idzie jednak nieco dalej: Wszystkie ludy ziemi mają poznać, że JHWH jest jedynym Bogiem (w. 60). Mamy tu do czynienia z ideą monoteistycznego (Knauf 2016, 272) uniwersalizmu, która została już wyrażona wcześniej, w prośbie Salomona, aby Bóg przebywający w świątyni wysłuchał również modlitwy cudzoziemca i dzięki temu także wszystkie ludy ziemi poznały JHWH (8,41-43). W obydwu wypowiedziach można widzieć powygnaniowy dodatek lub owoc powygnaniowej rewizji tekstu uniwersalizującej wyznawców Boga JHWH i odbiorców Jego błogosławieństwa (Szamocki 2020). W naszym tekście (w. 60) chodzi jednak o to, aby pomyślność Izraela, a więc i odpoczynek dany przez Pana, był świadectwem dla innych narodów i prowadził do powszechnego uznania jedynej i uniwersalnej boskości JHWH (por. Joz 4,24 [למען דעת כל עמי]) (Brueggemann 2000, 115).

Ostatnie, trzecie życzenie - aby serce ludu było całe z Bogiem (שלם עם יהוה), ma znów na celu przestrzeganie przez lud Bożych przykazań i ustaleń (w. 61). W zapisie tego życzenia mamy słownictwo podobne do sformułowania celu i podcelów pierwszego życzenia (w. 57-58). W obydwu przypadkach jest mowa o sercu ludu związanym z JHWH w celu pełnienia Jego woli. O ile jednak w pierwszym życzeniu tym, kto je ma spełnić jest JHWH - ma nakłonić serce ludu do siebie, o tyle w drugim przypadku to lud jest adresatem życzenia: ma on swoje serce powierzyć całkowicie i ze spokojem (שלם) Bogu. Ta intratekstualna relacja w passusie objaśniającym fenomen „odpoczynku danego przez Pana” wskazuje, iż jego doświadczenie jest owocem ufego współdziałania ludu ze swoim Bogiem.

Konkluzje

Tekst z 1Krl 8,56-61, prezentujący się jako zapis słów króla Salomona wypowiedzianych na zakończenie uroczystości poświęcenia świątyni jerozolimskiej, dostarcza świadectwa rozwoju biblijnej koncepcji odpoczynku danego przez Boga. Spostrzeżenia i wyniki badań dotyczące płaszczyzny treściowo-literackiej oraz historycznego procesu formowania się tego passusu, pozwalają wnioskować, że deuteronomistyczne i wygnaniowe ujęcie odpoczynku prezentowane w Salomonowych słowach błogosławienia Boga (w. 56) zostały uzupełnione interpretacyjnym dodatkiem powygnaniowym.

Starsza, przedwygnaniowa koncepcja odpoczynku, jako doświadczenia pokoju, bezpieczeństwa i urodzaju Ziemi Obiecanej, w okresie wygnania babilońskiego została zmodyfikowana poprzez przeniesienie akcentu na przekonanie o wierności Boga wobec złożonych przez Niego obietnic. W czasie powygnaniowej narodowo-religijnej odnowy zaczęto natomiast podkreślać mocniej warunkowanie owego odpoczynku relacją z Bogiem nacechowaną ufnością i posłuszeństwem.

W powygnaniowej interpretacji odpoczynku jego podstawą jest najpierw świadomość towarzyszącej obecności Boga, która skłania do posłuszeństwa Bożemu prawu. Za nią

idzie ufność, że Bóg JHWH wysłuchuje prośby swojego ludu i interweniuje dla jego dobra, gdy jest potrzeba, a dzięki temu także inne ludy ziemi mogą poznać JHWH.

Doświadczenie odpoczynku, o którym mówi tekst 1Krl 8,56-61, ma miejsce wtedy, gdy całe serce człowieka jest z Bogiem.

Bibliografia

- Avioz, M. 2005. The Characterization of Solomon in Solomon's Prayer (1 Kings 8). *Biblische Notizen. Neue Folge*, 126, 19-28.
- Brueggemann, W. 2000. *1 & 2 Kings* (Smyth & Helwys Bible Commentary; 8), Macon, Georgia: Smyth & Helwys.
- Coppes, L.J. 1980. חָרַן (*nūah*) rest, settle down. W: R.L. Harris (red.) *Theological Wordbook of the Old Testament*, 2. Chicago, Illinois: Moody Press, 262-263.
- De Vries, S.J. 2003. *1 Kings* (Word Biblical Commentary; 12), Nashville, Tennessee: Thomas Nelson.
- Fritz, V. 1996. *Das erste Buch der Könige* (Zürcher Bibelkommentare. AT; 10,1), Zürich: Theologischer Verlag.
- Kilian, R. 1994. *Jesaja II 13-39* (Die Neue Echter Bibel. Altes Testament; 32), Würzburg: Echter Verlag.
- Knauf, E.A. 2016. *1 Könige 1–14* (Herders Theologischer Kommentar zum Alten Testament), Freiburg: Herder.
- McComiskey, T.E. & Longman III, T. 2008. Micah. W: T. Longman III, D.E. Garland (red.), *Daniel-Malachi* (The Expositor's Bible Commentary Revised Edition; 8). Grand Rapids, Michigan: Zondervan, 492-552.
- Nelson, R.D. 1987. *First and Second Kings* (Interpretation, a Bible Commentary for Teaching and Preaching), Louisville, Kentucky: John Knox Press.
- Nobile, M. 2010. *1-2 Re / nuova versione, introduzione e commento* (I libri biblici. Primo Testamento; 9), Paoline: Milano.
- Oswalt, J.N. 1997. Rest. W: W.A. Vangemeren (red.) *New International Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis*, 4. Grand Rapids, Michigan: Zondervan, 1129-1133.
- Patterson, R.D., Austel, H.J. 2009. 1 and 2 Kings. W: T. Longman III, D.E. Garland (red.), *1 Samuel - 2 Kings* (The Expositor's Bible Commentary Revised Edition; 3). Grand Rapids, Michigan: Zondervan, 615-954.
- Preuß, H.D. 1985. חָרַן *nūah*. W: G.J. Botterweck, H. Ringgren, H.-J. Fabry (red.) *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, 5. Stuttgart: Kohlhammer, 297-307.
- Szamocki, G. 2020. Monoteistic Universalism in Solomon's Prayer in 1 Kings 8:41-43. W: R. Petkovšek, B. Žalec (red.), *Ethical Implications of One God. The Significance of Monotheism* (Theology East - West / Theologie Ost - West; 26). Zürich: LIT Verlag, 113-120.188.
- Talstra, E. 1993. *Solomon's Prayer. Synchrony and Diachrony in the Composition of 1 Kings 8,14-61* (Contributions to Biblical Exegesis and Theology; 3), Kampen: Kok Pharos.
- Werlitz, J. 2002. *Die Bücher der Könige* (Neuer Stuttgarter Kommentar. Altes Testament; 8), Stuttgart: Verlag Katholisches Bibelwerk.
- Zapff, B.M. 2020. *Micha* (Internationaler Exegetischer Kommentar zum Alten Testament), Stuttgart: W. Kohlhammer.